

O‘SMIRLIK DAVRINING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Аннотация: ushbu maqolada O‘smirlik davrining o‘ziga xos xususiyatlari va bugungi kunda o‘smirlar hayotidagi konfliktli vaziyatlarga munosabatlar yoritib o‘tilgan.

Калит сўзлар: O‘smirlik davri, katxologikmehanizm, psixofiziologik o‘zgaruvchanlik, nizo, yosh davrlari, o‘tish bosqichi, mustaqillikka intilish.

Аннотация: в данной статье описаны уникальные особенности подросткового возраста и отношение к конфликтным ситуациям в жизни современных подростков.

Ключевые слова: подростковый возраст, катологический механизм, психофизиологические изменения, конфликт, молодость, переходный этап, стремление к независимости.

Abstract: this article describes the unique characteristics of adolescence and the relationship to conflict situations in the life of teenagers today.

Key words: Adolescence, cathological mechanism, psychophysiological change, conflict, youth, transition stage, striving for independence.

Kirish

Jamiyat taraqqiy etib borar ekan, odamlar va ularning ruhiyatida ham haminqadar o‘zgarishlar sodir bo‘ladi. O‘smirlar hamda ularning ota-onalari o‘rtasidagi nizolarni o‘rganish va ularni tadbiiq etish bugungi kunda psixologiya fanining dolzarb muammolaridan biri bo‘lib qolmoqda. . O‘smirlik davrida g‘oyat katta ahamiyatga ega bo‘lgan psixologik o‘zgarishlar ro‘y beradi, bolaning muayyan ijtimoiy turmush sharoitida keying kamol topishi uchun zarur ta‘lim –tarbiya ta‘sirida barqaror, mustahkam iz qoldiruvchi , ijobiy xislatlar namoyon bo‘ladi[1]

Hech bir mubolag‘asiz aytish mumkinki, barkamol avlodni tarbiyalash davlatimizning ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Ana shu nuqtai-nazardan kelib chiqib aytish mumkinki, sifatli ta‘lim-tarbiya bilan shug‘ullanadigan har bir shaxs har bir muassasa oldidada ustuvor vazifalar turibdi. Bu ustuvorlik ularning zimmasiga fidoyilikni yuklaydi. Ulardan bu mas‘uliyatni his qilgan holda mehnat qilmoqlikni talab qiladi. Yosh avlodning talim-tarbiyasi mamlakatimiz taraqqiyoti uchun muhim ahamiyatga ega bo‘lib xalqimizning ertangi kuni qanday bo‘lishi farzandlarimizning bugun qanday ta‘lim-tarbiya olishligiga bog‘liq ekanligi taqozo etadiki, zotan har qaysi ota-ona, ustoz va murabbiy bola timsolida avvalo shaxsni ko‘rish zarurdir.

Metodologiya

Bugungi kunda bolalarning ta‘lim-tarbiyasida ularning ruhiyatini ham mukammal bilmoqlik ahamiyatlidir. Umr davrlari bir ummon bo‘lsa, o‘smirlik davri uning javohiri hisoblanadi. Shuningdek inson hayotining eng murakkab pog‘onasi ham aynan o‘smirlik davrida kechadi. Chunki bu davrda bola o‘tish bosqichini boshidan kechiradi. Biz mana shu davr va uning o‘ziga xos tomonlari haqida fikr yuritimiz.

O‘smirlik davrida bolalikdan kattalikka o‘tish jarayoni sodir bo‘lib bu fiziologik va psixologik jihatdan o‘ziga xos xususiyatlari bilan xarakterlanadi. “Endi o‘smir bola emas biroq katta ham emas” aynan mana shu ta‘rif o‘smirlik davrining muhim xarakterini bildiradi. [2]

Bu davrda o‘smir bolalarda aqliy, jismoniy ma‘naviy-ruhiy o‘zgarishlar sodir bo‘ladi. Bu o‘zgarishlar asosida bolaning biologik jihatdan tana tuzilishidagi rivojlanishlar, shuningdek o‘zi to‘g‘risidagi tasavvurlarning shakllanishi va atrofdagilarda bo‘ladigan chigal munosabatlar yotadi. Oqibatda bolaning ota-onasiga bo‘lgan munosabati keskinlashadi, ular o‘rtasida bir-birini tushunmaslik, asabiylashish, nizoli vaziyatlaming ko‘payish holatlari kuzatiladi.

Bunday nizolardan birinchisi - “Ota-onalar munosabatlarning noturg‘unligi” nizosi deb ataladi. Mazkur nizo nisbatan ko‘proq uchraydi va u o‘zida ijtimoiy munosabatlar olamidagi o‘smirning real ziddiyatli rolini aks ettiradi. Chunki o‘smir bu yoshda “hali katta emas, bola ham emas”. Eng avvalo quyidagi xato yuzaga keladi. Kattalarga nisbatan boladagi “nomukammallik” e‘tirof etilgani bo‘lsa, keyingi xato oiladagi undan kichikroqlarga nisbatan esa undan “mukammallik talab qilinadi. Bu jarayon o‘smirning

ruhiyatida negativ holatlarni yuzaga keltiradi. O'smirning tashqi ko'rinishidagi kamchiliklar — vaznning meydandan o'ta ortiqchiligi yoxud kamligi, yoxud o'zini yig'ishtirib yura olmasligi, ko'p terlashi, ota-onalarning g'ashini keltiradi. Bunday o'tish davriga xos xususiyatlarni ota-onalar bilsalarda buni tartibsizlikka, oddiy gigiyena qoidalarga amal qilmaslikka, o'zini eplab yura olmaslikka yo'yadilar. Tashqi jihatdan unchalik kelishgan bo'lmagan o'smirda endi oilada noqulaylik keltirib chiqaradi. Bu holat ota-onalarning o'z farzandlariga nisbatan bo'lgan munosabatini o'zgartiradi. Natijada o'smirdagi ijobiy sifatlar ko'rilmaydi yoki to'g'ri baholanmaydi. O'smirlar bilan ota-onalar o'rtasidagi nizolarning keyingisi, ota-onaning farzandini haddan ziyod avaylashidir. Eng yomoni ular bu yo'lni to'g'ri deya baholashadi. Bu esa bolaning kuchli nazorat ostida qolishiga olib keladi. Bu "g'amxo'rliklar" yosh bolalar uchun qilinsa, to'g'ri bo'lar lekin, o'smirlarga bunday holat to'g'ri kelmaydi. Chunki bu bolada masuliyatsizlikni, mustaqil ishlay olmaslikni va dangasalikni keltirib chiqaradi. Oqibatda ota-onalar bilan o'smirlar o'rtasida ziddiyat kelib chiqadi. Ota-onalardagi bunday psixologik "ko'rlik"ning sababi ulardagi bolasiga nisbatan uning ilk bolaligidagi iliq munosabatni saqlab qolishga intilish yotadi.

Bugungi kunda bola va ota-ona o'rtasida eng ko'p uchraydigan yana bir nizoli vaziyat borki, uni "bolaning mustaqillikka intilishi" deb nomlash mumkin. Bu jarayonda bola yangiliklar qilishga intilishi ota-ona tomonidan qoralanadi. "Sen hali kichkinasan", "qo'ysangchi bu ishlarni", "boshimni qotirma", "foydaliroq ishlar bilan shug'ullan" singari gaplar aytilib bolaning yaratuvchanlik qobilyati so'ndiriladi. Oqibatda ular o'rtasida nizo kelib chiqadi. Bu nizo aslida ota-onalarning oilaviy tarbiya masalalaridagi savodsizligi mahsuli hisoblanadi.

Ota-onalar bilan o'smir yoshdagi bolalar o'rtasidagi nizolardan yana biri "Ota obro'sining nizosi" deb ataladi. Bu nizoni keltirib chiqaradigan sabab ko'plab otalarning o'z farzandini "haqiqiy erkak" qilib tarbiyalamoqchi bo'lmog'idir. O'smirning ham jismoniy, ham ma'naviy jihatdan voyaga yetmaganligi bilan otasining undan kattalarga xos talablar qo'yishligi o'rtasidagi ziddiyat natijasi o'laroq bu nizo kelib chiqadi. Bundan tashqari bola otasi istagandek "haqiqiy erkak" bo'lishni istamasligi ham e'tibor qaratadigan jihatlardan biridir. Bu nizoni bartaraf qilishning yagona yo'li - o'smir bolaning otasi o'zini o'zgartirishi kerakligida yotadi.

Tahlil va natijalar

O'spirinlarni ota-onalar bilan o'zaro munosabatini tushunish uchun yosh o'tgan sari bu munosabatlar vazifalari va u bilan bog'liq bo'lgan tushunchalar qanday o'zgarishini bilish zarur.

O'smirlik quyidagi psixologik xususiyatlar bilan tavsiflanadi:

- 1.Voyaga etganlik tuyg'usining paydo bo'lishi va emansipatsiya reaksiyasi .
- 2.Tengdoshlar bilan reaksiyalarni guruhlash
- 3.Qarama-qarshi jinsga qiziqishning paydo bo'lishi
- 4.O'z-o'zini anglashni rivojlantirish [3]

Bola ijtimoiy hayotga kirishi jarayonida bolaga ota-onasi tomonidan bir qancha psixologik katxologik mexanizmlar (singib qolgan tushunchalar) singdiriladi. Birinchidan, bolaning hatti- harakatlari jamait belgilangan tizim qoidalariga muvofiq tarzda kechadi. Bola bu qoidani buzsa, u ota-onasi tomonidan jazolanadi. Ularga rioya qilish bola uchun asta- sekin odat va ichki talabchanlik bo'lib qoladi. Ikkinchidan bola ota-onasiga taqqoslanadi va ularga o'xshashiga undashlar bo'ladi. Uchinchidan, ota-ona mehrining qattiqchiligi, unga nisbatan munosabatning kamligidan bola o'ziga yuqori baho berishda boshqalar bilan iliq, do'stona munosabatlar mustahkam ijobiy "men" obrazida kichik shaxsga aylanib qoladi. O'spirinda uchraydigan psixofiziologik o'zgaruvchanlik, nevrotik asab buzilishi, muloqatdagi, aqliy faoliyatdagi yoki o'qishdagi qiyinchilikning yuzaga kelishi - yoshligida ota-onasining diqqat-e'tibori va mehrini yetishmaganligi oqibalida kelib chiqadigan natijalardir. Ota-ona tomonidan sovuqqonlik yoki diqqat-e'tiborsizlik bolalarda anglab bo'lmaydigan o'zaro qarama-qarshilikni (nizo) keltirib chiqaradi.

Har xil psixologiya o'zgarishlar va shaxsning taraqqiyoti, eng avvalo, mana shu shaxsning faoliyat xarakteriga bog'liqdir[5]. Faoliyatni klassifikatsiya qilish va turlarga bo'lishning keng tarqalgan usuli - bu barcha insonlarga xos bo'lgan asosiy faollik turlari bo'yicha tabaqalashdir. Bu - muloqot, o'yin, o'qish va mehnat faoliyatlaridir [6].

Muloqot - shaxs individual rivojlanishi jarayonida namoyon bo'ladigan birlamchi faoliyat turlaridan biri. Bu faoliyat insondagi kuchli ehtiyojlardan biri - inson bo'lish, odamlarga o'xshab gapirish, ularni tushunish, sevish, o'zaro munosabatlarni muvofiqlashtirishga qaratilgan ehtiyojlaridan kelib chiqadi. Shaxs o'z taraqqiyotini aynan shu faoliyat turini egallashdan boshlaydi va nutqi orqali (verbal) va nutqsiz vositalar (noverbal) yordamida boshqa faoliyat turlarini mukammal egallashga zamin yaratadi.

O'yin - shunday faoliyat turiki, u bevosita biror moddiy yoki ma'naviy ne'matlar yaratishni nazarda tutmaydi, lekin uning jarayonida jamiyatdagi murakkab va xilma-xil faoliyat normalari, harakatlarning simvolik andozalari bola tomonidan o'zlashtiriladi. Bola toki o'ynamaguncha, kattalar hatti-harakatlarining ma'no va mohiyatini anglab etolmaydi.

O'qish faoliyati ham shaxs kamolotida katta rol o'ynaydi va ma'no kasb etadi. Bu shunday faollikki, uning jarayonida bilimlar, malaka va turli ko'nikmalar o'zlashtiriladi.

Mehnat qilish ham eng tabiiy ehtiyojlarga asoslangan faoliyat bo'lib, uning maqsadi albatta biror moddiy yoki ma'naviy ne'matlarni yaratish, jamiyat taraqqiyotiga hissa qo'shishdir.[6]

Xulosa

Biz ko'rsatib o'tgan barcha nizoli va ziddiyatlar albatta qaysidir biri har bir o'smirda uchraydi. Bu nizolar ularning ruhiyatiga ta'sir ko'rsatadi. Ko'z qorachig'imiz kabi asrab kelayotgan dilbandlarimizni anglanmagan holda tushkunlik holatiga qo'ymaylik. Harakat harajatdan qochmasdan ota-onalar o'z farzandi bilan nizo yuzaga kelganda psixolog-maslahatchiga uchrashmoqligimiz maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.G'oziyev E. Ontogenez psixologiyasi. T.: 2010 y. 298b
- 2.Odilova Sh.O. O'smirlik davrining psixik rivojlanish xususiyatlari.Topical issues of science- 2023
- 3.Sindorov Diyorbek G'ayrat o'g'li . O'smirlik davrining o'ziga xos psixologik xususiyatlari .2023
- 4.M.X.Xolnazarova, M.Q.Muxliboyev. Yosh va pedogogik psixologiya. Toshkent – 2014y
5. Matgafurova Dilfuzaxon Oxunovna O'smirlik davrining psixologik xususiyatlari Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences.
- 6.Userova Marg'uba Nazar qizi. Boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quvchilar faolligini oshirish metodikasi.2024